

Ordu ilindeki tavukçuluk işletmelerinin genel yapısı, sorunları ve çözüm önerileri*

Bülent KÖSE¹, İsmail DURMUŞ²

¹Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Tirebolu Ziraat Odası Başkanlığı, Giresun

²Ordu Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootekni Bölümü, Ordu

*Yüksek Lisans tezinden özetlenen araştırma Ordu Üniversitesi BAP birimi tarafından desteklenmiştir (Proje No: TF-1406).

Alınış tarihi: 21 Şubat 2015, Kabul tarihi: 19 Mart 2015

Sorumlu yazar: İsmail DURMUŞ, e-posta:durmusi19@hotmail.com

Öz

Bu araştırma, Ordu İli ve ilçelerinde faaliyet gösteren tavukçuluk işletmelerinin genel durumunu ortaya koymak üzere yürütülmüştür. Ordu'da faaliyete devam eden ve faaliyetine ara veren işletmelerde dâhil olmak üzere istenilen bilgiler ile işletmelerin görüntüleri birebir işletmelere gidilerek alınmıştır. Elde edilen bilgiler her işletme bazında olmak üzere değerlendirilmiştir. İşletmeler Temmuz-Eylül 2014 tarihleri arasında incelenmiştir. Elde edilen verilerin değerlendirilmesi sonucu, Ordu ilinde faaliyetine devam eden; 13 adet yumurtacı tavuk işletmesi, 3 adet etlik piliç işletmesi ve kapanan 3 adet yumurta tavukçuluğu işletmesiyle beraber toplam 19 adet tavukçuluk işletmesinin bulunduğu belirlenmiştir. Yumurta işletmelerinin toplam kapasitesi 118.200 adet, etçi işletmelerin ise 139.800 adettir. Türkiye geneline bakıldığında yumurtacı işletmeler % 0.2, etçi işletmeler % 0.7 oranında pay almaktadır. Ordu ilinde tavukçuluk sektörünün gelişemediği ve bunda etken olarak yem sanayinin olmaması, pazarlama imkânlarının zayıf olması ve tavukçuluk konusunda teknik bilgi eksikliğinin rol aldığı düşünülmektedir. Mevcut işletmelerde gübrenin değerlendirilmesi, yem ve pazarlama konusunda sıkıntı yaşanmaktadır. Tavukçuluğun gelişmesi için yem sanayinin kurulması, üreticilerin eğitilmesi ve üretici birliklerinin kurulmasının teşvik edilmesi gereklidir.

Anahtar kelimeler: Ordu, tavukçuluk, işletme, pazarlama, sorunlar

The general structure and problems of poultry enterprises in Ordu province and solution offers

Abstract

This study was carried out to reveal the general situation of poultry enterprises in Ordu and districts of Ordu province. Data on the state of enterprises, including on the enterprises both continue to work and take a break to work, were gathered from enterprises by visiting. Obtained data were evaluated on the basis of each enterprises. Enterprises were investigated between July and September 2014. In the result of evaluating the obtained data, it was determined that there were in total 19 poultry enterprises, 13 of these were laying enterprises, 3 of these were broiler enterprises and 3 laying enterprises were closed in Ordu. The total capacities of the laying enterprises were 118.200 eggs and 139.800 chickens for broiler enterprises. When the overall situation of poultry sector in Turkey was considered, laying and broiler enterprises in Ordu have a share of 0.2 % and 0.7 %, respectively. It was seen that poultry sector could not developed, and lack of feed industry, weak marketing opportunities and lack of technical knowledge on poultry had roles in this situation. Troubles are experienced on benefiting from manure, feed and marketing in existing enterprises. For the development of poultry sector, the establishment of the food industry, training the producers and encourage the establishment of producers associations are required.

Key words: Ordu, poultry, enterprise, marketing, problem

Giriş

Türkiye’de tavukçuluk sektörünün gelişmesi için yapılan ilk çalışmalar Ankara’da Merkez Tavukçuluk Enstitüsü’nün kurulmasıyla başlamıştır. Merkez Tavukçuluk Enstitüsü çeşitli nedenlerden dolayı kuruluşundan sonraki 20 yıllık dönemde planlanan amaçlarını gerçekleştirememiş ve sektörde ilerleme sağlanamamıştır. Bu durum 1960’lı yıllara kadar devam etmiş, Dünya’da bir endüstri kolu olarak gelişmekte olan tavukçuluk sektöründeki ilerlemeler ülkemize aktarılamamıştır. Ülkemizdeki saf ırkların verim düzeyi düşüklüğünden dolayı ilk olarak 1963 yılında hibrit ebeveynleri özel kuruluşlar tarafından ithal edilmiştir. Ebeveyn (Parentstock) ithalatı 1976 yılına kadar sürekli artış göstererek devam etmiş, ancak bu tarihten sonra 1981 yılına kadar ki dönemde azalma göstermiştir. Bunun nedeni büyük ebeveyn (Grand parentstock) miktarındaki artışla izah edilmektedir. Ankara Tavukçuluk Araştırma Enstitüsü’nde 1968 yılında hibrit ebeveyni geliştirme çalışmaları başlatılmış olup, 1982 yılında dış kaynaklı hibritlerle rekabet edebilecek yumurtacı hibrit ebeveynleri geliştirilmiştir. 1995 yılında ıslahta kullanılan materyal azlığı ve kullanılan materyallerin saf olmaması nedeniyle Kanada’dan 6’sı kahverengi, 4’ü beyaz yumurtacı 10 saf hat ithal edilmiştir. Bu tarihten sonra yapılan çalışmalar neticesinde, 3 adet hibrit materyal (ATAK, ATABEY, ATAK-S) ile özel sektöre materyal verebilir hale gelinmiştir. Ülkemiz de etlik piliç ıslahına yönelik çalışmalar 1980’li yıllarda başlamıştır. Ancak yapılan çalışmalar ülke ihtiyacını karşılayacak seviyeye çıkamamıştır. Yumurta ve et üretimi amacıyla dış kaynaklı hibrit ebeveyn ithalatı günümüzde devam etmektedir (Sarica ve Türkoğlu, 2009). Son zamanlarda etlik damızlık materyal üretmek üzere çalışmalara hız verilmiştir.

Dünyada 2013 yılı verilerine göre toplam et üretiminin 308,3 milyon ton olarak gerçekleştiği, bu üretimin içerisinde kanatlı etinin 106,8 milyon ton olduğu ve bunun 93.1 milyon tonunu tavuk eti üretiminin oluşturduğu bildirilmiştir (Anonim, 2014a). Türkiye’de toplam kanatlı eti üretimi 1990 yılında 216.759 ton iken 2013 yılında 1.923.500 ton ile 8,9 katına, piliç eti üretiminin ise 1990 yılında 162.569 ton iken 2013 yılında 1.791.000 ton ile 11 katına ulaştığı bildirilmiştir (Anonim, 2014a).

Türkiye’de piliç eti üretiminin artışına bağlı olarak tüketim değerleri de artmıştır. Ancak son yıllardaki bu artışın, yüksek miktarda ihracat nedeniyle üretimdeki artış oranının altında kaldığı

bildirilmiştir. Türkiye’de 2012 yılında kişi başı tavuk eti tüketimi 19.39 kg ile AB tüketim değeri olan 18,1 kg’ın üzerine çıkmıştır (Anonim, 2014a). Dünya piliç eti ihracatında 2013 yılında 365 bin tona ulaşan Türkiye, Dünya piliç eti ticaretinde 5. sırada yer almaktadır (Anonim, 2014a).

Dünya’da 2012 yılında 66.374.561 ton yumurta üretilmiş olup, 24.500.000 ton yumurta üretimi ile Çin birinci sırada, Amerika 5.435.168 ton ile 2. sırada, Hindistan 3.600.000 ton ile 3. sırada, Türkiye ise 931.923 ton üretim düzeyi ile 10. sırada yer almıştır (Anonim, 2014c). Ülkemizde toplam 994 adet ticari yumurtacı tavukçuluk işletmesi bulunmakta ve bu işletmelerde 3103 adet kümeste üretim faaliyeti yapılmaktadır (Anonim, 2014b). 2012 yılı verilerine göre, yumurta tüketiminde 1. sırayı 358 adet/yıl ile Meksika almakta, bunu 305 adet/yıl ile Ukrayna, 260 adet/yıl ile Rusya takip etmekte, Türkiye ise 175 adet/yıl ile 11. sırada yer almaktadır (Anonim, 2014b). Türkiye’nin yumurta ihracatı 2008 yılında 82.924.108 kg iken, 2013 yılında 282.581.343 kg’a ulaşarak yaklaşık 3.4 katına çıkmıştır. Bu değerler ile Türkiye, Dünya yumurta ihracatında 3. sırada yer almaktadır (Anonim, 2014b).

Tarihi kaynaklara göre Ordu’da 1900 yıllardan itibaren ticari yumurta üretiminin yapıldığı ve üretilen yumurtaların ihraç edildiği rapor edilmiştir (Anonymous, 1906).

Yapılan araştırma ile Türkiye’de hızla gelişerek endüstri haline gelen tavukçuluk sektörünün Ordu ilinde genel yapısal özellikleri, üreticilerin karşılaştığı temel sorunlar ile bu sorunlara çözüm önerileri ortaya konulması amaçlanmaktadır. Ordu ilinde yapılan bu araştırmanın ilk olmasının bölge için önem taşıdığı ve bölgedeki faaliyette bulunan ve bulunacak olan üreticilere ışık tutacağı düşünülmektedir. Ayrıca, bölgede tavukçuluk sektörünün geliştirilmesi için neler yapılabileceği konusunda bilgi edinilmesine imkân tanyacaktır.

Materyal ve Yöntem

Araştırmanın materyalini, Ordu ili ve ilçelerinde faaliyet gösteren ve faaliyetine ara veren tavukçuluk işletmeleri hakkında bilgi edinilmesi için hazırlanan anketler oluşturmuştur. 25 sorudan oluşan anketler Ordu ilinin tamamında faaliyet gösteren ve faaliyetine ara veren işletmelere uygulanmıştır. Araştırmada öncelikle Ordu ili ve ilçelerinde faaliyet gösteren işletmelerin sayısı ve adresleri İl ve İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüklerinden

alınmıştır. 16'sı yumurtacı 3'ü etçi olmak üzere toplam 19 tavukçuluk işletmesi tespit edilmiştir. İşletmelere ait görüntüler birebir işletmelere gidilerek alınmıştır. Elde edilen bilgiler her işletme bazında olmak üzere düzenlenmiştir. Araştırmanın saha çalışması Temmuz-Eylül 2014 tarihleri arasında yapılmıştır.

Anket Soruları

1. Tavukçuluk işletmesinin adı:
2. İşletme sahibinin eğitim durumu:
3. Adresi ve telefonu:
4. Kuruluş tarihi:
5. Tavukçuluk dışında başka bir işle uğraşıp uğraşmadığı:
6. Faaliyet alanı: a) Etçi b) Yumurtacı
7. Kapasitesi:
8. İşletmede çalışan personel sayısı:
9. Kümes tipi: a) Çevre kontrollü b) Pencereci c) Açık
10. Kafes tipi: a) Batarya tipi b) Kaliforniya tip c) Kompakt tip d) Piramit tip
11. Faaliyete durumu: a) Faal b) Atıl
12. Üretimde hangi hibrit materyali kullanıyor:
13. Daha önce hangi hibrit materyal(ler) kullanıldı:
14. Cıvcıv büyütme kümesi olup olmadığı:
15. Cıvcıv veya yarkayı nereden temin ediyor:
16. Tavukların yaşı ve verim düzeyi nedir? :
17. Yumurta pazarlama şekli nasıl? :
18. Soğuk hava deposu ve yumurta kodlama makinesi var mı?
19. Yem ünitesi var mı, yoksa yemi nereden temin ediyor?
20. Yem formasyonu konusunda teknik destek alınıyor mu? Nereden?
21. Yem hammaddesi konusunda sıkıntı yaşıyor mu?
22. Şu ana kadar görülen hastalıklar var mı? Varsa hangileri?
23. Aşılama ve tavuk hastalıkları konusunda nereden destek alınıyor?
24. Ordu ilinde tavukçuluğu canlandırmak için neler yapılmalıdır?

25. Sektörde yaşanan problemler ve çözüm önerileri nelerdir?

Bulgular ve Tartışma

Ordu ilinde toplam 19 adet tavukçuluk işletmesi olup, bunlardan 3'ü faaliyetine son vermiştir. Faaliyetine devam eden 16 işletmenin 13'ü yumurta tavukçuluğu işletmesi, 3 tanesi ise etlik piliç işletmesi olarak faaliyetine devam etmektedir. Araştırmada tespit edilen işletmelere ait bilgiler Çizelge 1.'de verilmiştir.

İşletme sahiplerinin eğitim durumları incelendiğinde % 31.5 ilkökul, % 58.0 ortaokul ve lise, % 10.5'inin üniversite mezunu olduğu belirlenmiştir. Bayaner, (1999), bu oranları Çorum ili için % 19, 58, 17; Sarıkoca, (1997), Samsun ili için sırasıyla % 59, 37,13 olarak bildirmiştir. Buna göre Ordu ilindeki işletme sahiplerinin eğitim durumlarının Çorum iline göre daha düşük, Samsun iline göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

İşletme sahiplerinin yaklaşık % 42'si tavukçuluk dışında başka bir işle uğraşırken, % 58'i başka bir işle uğraşmaktadır. Bayaner, (1999), Çorum ilinde yaptığı çalışmada bu oran sırasıyla % 91 ve % 9 olarak bildirilmiştir.

Ordu'da kurulu işletmelerin toplam kapasiteleri 311.800 adet olup bunun % 80.4'ü kullanılmaktadır. Değerlendirme yapılan işletmelerin % 31.6'sı 10000 den düşük, % 52.6'sı 10000-20000 aralığında, % 15.8 ise 20000 fazla kapasiteye sahiptir.

Ordu ilinde faaliyet gösteren işletmelerin yaklaşık % 81.2'si yumurta, % 18.8'i ise etçi işletmelerinden oluşmaktadır. Yumurta tavukçuluğu işletmelerinin Ordu ili merkez ve Fatsa'da toplanmasında ilçelerde kurulan kooperatiflerin etkili olduğu düşünülmektedir. Etçi tavuk işletmelerinin kurulmasında Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'nun vermiş olduğu destekleme uygulaması etkili olmuştur.

Ordu'daki yumurta işletmelerinin % 95'i 2008 yılından önce kurulmuştur. Yumurta sektörünün içinde bulunduğu olumsuz koşullardan dolayı 2008 yılından sonra ilde sadece bir işletme faaliyete geçmiş olmakla beraber, iki işletme ise mevcut kümeslerin yenilenmesiyle kurulmuştur. İlde 2012 ve 2014 yıllarında 3 adet etçi işletme faaliyete geçmiştir.

Çizelge 1. Ordu ilinde bulunan tavukçuluk işletmeleri

Sıra no	İşletme Adı	İlçeler	Kapasite	Mevcut Sayı		İşçi sayısı
				Yumurtacı	Etlik Piliç	
1	Berna Karamolla Tavukçuluk	Fatsa-Aşağıtepe Köyü	50000		49800	2
2	Tuğra Tavukçuluk	Ünye-Tekkiraz	30000		30000	1
3	Dağ-Köy Hayvancılık	Ünye-Dağ Köy	60000		60000	1
4	Serdar Tavukçuluk	Fatsa-Kavraz Köyü	20000	7000		1
5	Mert Yumurta Tavukçuluk	Fatsa-Ayazlı Köyü	13500	13500		1
6	Yeşiller Tavukçuluk	Fatsa-Ayazlı Köyü	7500	7500		1
7	Aydın Tavukçuluk	Fatsa-Aşağıtepe Köyü	6000	6000		1
8	Aygüzel Tavukçuluk	Fatsa-Kaleönü Mah.	6500	6000		1
9	Tokluçuoğlu Tavukçuluk	Fatsa-Çömlekli Mah.	10000	Kapalı		-
10	Köroğlu Tavukçuluk	Merkez-Eyüplü Köyü	10000	10000		1
11	Hıdıroğlu Tavukçuluk	Perşembe-Kumbaşı Mah.	19000	9500		1
12	Demirkol Tavukçuluk	Çamaş-Edirli Köyü	13500	13500		1
13	Topuz Tavukçuluk	Çamaş-Edirli Köyü	10000	9620		1
14	Çamaş Tavukçuluk	Çamaş-Edirli Köyü	8000	Kapalı		-
15	Erçil Tavukçuluk	Merkez-Eyüplü Köyü	10000	10000		1
16	Şenyurt Tavukçuluk	Merkez-Delikkaya Köyü	8500	7000		1
17	Mayer-Et Piliç Ltd.Şti.	Merkez-Kökenli Köyü	11800	4000		1
18	Keskin Tavukçuluk	Kabataş İlçesi	7500	Kapalı		-
19	Öz Tavukçuluk	Merkez-Yaraşlı Köyü	10000	7500		1
TOPLAM			311 800	111 120	139 800	17

Ordu ilindeki 16 işletmede toplam 19 işçi çalışmakta olup, mevcut işletmelerin % 82.4'ünde 1 işçi, % 17.6'sında ise 2 işçi bulunmaktadır. Temmuz 2014 tarihi itibarıyla işçi başına ortalama 13.574 tavuk düşmektedir. Bu durum Bayaner, (1999)'in bildirdiği

Çorum ilinde işçi başına düşen 10.000 adet tavuktan fazladır.

Yumurta tavukçuluğunda batarya tipi kafesler kullanılmaktadır. İşletmelerin çoğunda Hy-line Brown ve Lohman-Brown, sadece üç işletmede Lohman LSL klasik beyaz yumurtacı tavuklar

üretimde kullanılmaktadır. İşletmeler yarka ya da civcivleri genel olarak Bursa ve Çorum illerinden tedarik etmektedir. Mevcut işletmeler içerisinde 6 işletmede civciv büyütme kümesi olup, bunun sadece 1'i faal durumdadır. İldeki ortama yumurta verimi % 74 olup, bu oran Samsun'da % 65, Afyon'da % 71, Çorum'da ise %74 olarak bildirilmiştir (Öztürk ve Durmuş, 2001).

Etlik piliç yetiştiren işletmeler yerde yetiştiricilik yapmakta ve civcivi anlaşmalı oldukları Köytür'den temin etmektedirler. Bu işletmeler fason olarak üretim faaliyetinde bulunmaktadırlar. Türkiye'deki etlik piliç yetiştiriciliğinin yapısı da bu şekildedir. İşletmelerin % 77'si üretilen yumurtaları kooperatifler aracılığıyla, % 23'ü ise kendi imkânları ile pazarlamaktadır. Türkiye genelinde işletmelerin %31'i yumurtayı kendi imkânları ile pazarlarken, Ordu'da bu oran % 23 ile daha düşüktür (Tuğluk ve Yalçın, 2004). Ordu ilinde üretim yapan tavukçuluk işletmelerinin soğuk hava deposu bulunmamaktadır. Soğuk hava depoları Fatsa ilçesi ve il merkezinde bulunan kooperatiflerde bulunmakta ve buradan kooperatif üyeleri faydalanmaktadır. Yine yumurta kodlama makinesi işletmelerin birinde mevcut olup, buda tüm işletmelerin yaklaşık % 7,7'sine denk gelmektedir.

Yem ünitesi aktif olarak çalışan işletme bulunmamaktadır. Ordu il merkezindeki kooperatif üyeleri yemi, Oryem'den temin etmekte, geriye kalan tüm işletmeler yemi, çevre illerde bulunan yem fabrikalarından tedarik etmektedir. Alınan yemler genelde Çorum ilinden sağlanmaktadır.

Yem ve tavuk hastalıkları ile ilgili olarak tüm teknik destek yem fabrikalarından sağlanmaktadır. Etlik piliç üreten işletmelerde yemin temini ile birlikte, yem ve tavuk hastalıkları ile ilgili tüm teknik destek ihtiyacı da yine KÖYTÜR tarafından sağlanmaktadır.

İşletmelerde karşılaşılan en önemli sorun, üretim maliyetlerinin yüksek olmasından dolayı kar oranlarının çok düşük olmasıdır. Birçok işletme, işletme sahiplerinin gayrimenkullerini ellerinden çıkarması ile ayakta durmaktadır. Özellikle yemi daha ucuza mal eden büyük işletmeler karşısında yumurta üreten işletmeler zorlukla ayakta durmaktadır.

Bir diğer sorun işletmelerden çıkan gübredir. İşletmeler kışın ellerindeki gübreyi fındık bahçelerinde değerlendirme imkânı bulsa da, özellikle yaz aylarında gübreyi değerlendiremeyen

üreticiler, bölgede koku problemi ile karşı karşıya kalmış durumdadır.

Diğer bir sorun ise bölgede tavukçuluk konusunda yetişmiş Ziraat Mühendisleri ve Veteriner Hekimlerin olmamasından dolayı işletmelerin yeterli teknik destek alamaması ve istenilen verim düzeylerine ulaşılamamasıdır.

Sonuç

Ordu ilinde tavukçuluk sektörünün gelişmediği görülmektedir. Mevcut üretimin ise biyogüvenlik önlemlerin alınmadan bilgisizce yapıldığı anlaşılmış bulunmaktadır. Yem sanayinin gelişmemesi, üreticilerin birlikler halinde organize olmaması ve yeterli teknik bilgiye sahip olunamaması nedeniyle işletmelerin büyümediği ve budurumun rekabet gücünün zayıf olmasına, yumurtanın değer fiyatına pazar bulunamamasına yol açtığı sonucuna varılmıştır.

Ordu ilindeki tavukçuluk sektörünü geliştirmek için;

- Yem sanayinin kurulması
- İşletmelerin yenilenmesi ve kapasite artırımına gitmesi
- Yumurta fiyatlarında istikrarın sağlanması
- Sektörde çalışmak isteyen veya çalışmakta olan işçilerin eğitilmesi
- Tavuk gübresinin işlenerek gerek işletmelere gelir getirmesi gerekse tarıma geri kazandırılarak sorun olmaktan çıkarılması
- Üretici birliklerinin kurulması gerekmektedir.

Kaynaklar

- Anonim, 2014a. Piliç eti sektör raporu. Beyaz Et Sanayicileri ve Damızlıkları Birliği Derneği, Yayın No:14, Ankara.
- Anonim, 2014b. Yumurta Tavukçuluğu Verileri. Ankara, www.yum-bir.org/UserFiles/File/yumurta_verileri_2013.pdf (Erişim tarihi: 21.10.2014).
- Anonim, 2014c. TZOB Basın Bildirisi. <http://www.tzob.org.tr/Bas%C4%B1nOdas%C4%B1/Haberler/ArtMID/470/ArticleID/872/T252rkiye-tavuk-eti-ve-yumurta-252retimde-ilk10%E2%80%99da%E2%80%A6> (Erişim tarihi: 29.09.2014)
- Anonymous, 1906. AFL. 1997 002 4422, Rapport General de Service de Kerassunde, Chapitre 2, Secretariat.
- Bayaner, A. 1999. Çorum ilinde yumurta tavukçuluğunun ekonomik analizi. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Yayın no:23, Ankara, 88.

- Öztürk, F., Durmuş, İ. 2001. Türkiye'deki tavukçuluk işletmelerinin genel durumu. *Tavukçuluk Araştırma Dergisi*, 3(2): 7-16.
- Sarıca, M., Türkoğlu, M. 2009. Tavukçuluk bilimi, yetiştirme, besleme, hastalıklar. (Ed. Sarıca, M., Türkoğlu, M), Bey Ofset Matbaacılık, 3. Basım, 588 sf, Ankara.
- Sarıkoca, Z. 1997. Samsun ilindeki broiler ve yumurta tavukçuluğu işletmelerinin teknik analizi. Yüksek Lisans Tezi. Ondokuzmayıs Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Zootekni Anabilim Dalı, Samsun.
- Tuğluk, E., Yalçın, C. 2004. Nevşehir ili Kozaklı ilçesinde yumurta tavukçuluğu işletmelerinin genel yapısı özellikleri ve karşılaşılan sorunlar. *Tavukçuluk Araştırma Dergisi*, 5(1): 41-46.